
Načrtovanje prostora — podobe reda: Razmišljanja k drugačnemu razumevanju prostorskega in urbanističnega načrtovanja

Author(s): Metka SITAR

Source: *Urbani Izziv*, No. 32/33, Orodja podobe / The Instruments of Image (December 1997), pp. 83-86

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

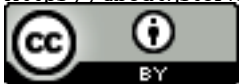
Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44180613>

Accessed: 24-02-2025 12:12 UTC

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<https://about.jstor.org/terms>

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

JSTOR

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

motnja-pritisk-stres/odziv (stress/response) v gospodarjenju z naravnimi viri, ki se imenuje gospodarjenje (upravljanje) z ekosistemi (Slocombe, 1995). Na ta način ohranjamo integriteto ekosistemov (glej definicije trajnostne rabe, trajnostnega gospodarjenja), tako da poznamo njihove lastnosti delovanja in strukture. Osnovni princip takega gospodarjenja (upravljanja) je fleksibilnost, ki pomeni obravnavo "primera po primeru" (case-by-case). To pomeni, da v izbiri različic (predlogu ukrepov) izhajamo iz ekosistemskih potencialov in posledic, ki lahko nastanejo zaradi spremenjenih ključnih elementov ekosistema (driving forces), (Vogt et al, 1996, str. 2). Pri izdelavi različic ukrepov se v našem primeru osredotočimo na ekosisteme voda, vodnega in obvodnega prostora.

mag. Lidija Globevnik, dipl. inž. grad.,
Vodnogospodarski inštitut, Ljubljana

Viri in literatura

Bricelj, M., Matoz, H.: Načrt ureditve povodja Kokre – strokovna podlaga rabe in zaščite voda in vodnega okolja, Okolje in prostor, št. 21, Ministrstvo za okolje in prostor Ljubljana 1996a.

Bricelj, M. in Matoz, H.: Načrt ureditve povodja (NUP), Mišičev vodarski dan 1996 (zbornik) Maribor 1996b, str. 1-7.

Bricelj, M.: Celosten pristop gospodarjenja z vodami: Načrt ureditve povodja ali vodnogospodarske osnove. V: Celostno urejanje voda (zbornik), IV. svetovni dan voda, Brdo pri Kranju, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana 1997, str. 1-2.

Burke, A.: Introduction: The Environmental Impact of Engineering. V: Leslie, J., ed.: Creating Wealth in Harmony with Environment. Lectures and other information from the 11th Convocation of the Council of Academies of Engineering and Technological Sciences, Royal Swedish Academy of Engineering Sciences (IVA), 1996, str. 9-14.

Caring for the Earth – A Strategy for Sustainable Living, IUCN/UNEP/WWF, Gland, Switzerland 1991.

Catchment management planning in Slovenia, BDB Associates, Know How Fund, England 1996.

Commission Proposal for a Council Directive Establishing a Framework for European Community Water Policy – Consultation Draft, 4.12. 1996.

Economic Commission for Europe (1995). Water Series No. 2: Protection and Sustainable use of Water. Recommendations to ECE Governments. United Nations, New York and Geneva. 1995. (ECE/CEP/10)

Environmental pre-Accession strategy of Slovenia for Integration with the European Union, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana 1997.

Globevnik, L.: Načrt ureditve povodja Kokre. Mišičev vodarski dan 1996 (zbornik), Maribor 1996, str. 138-148.

Globevnik, L.: Načrt ureditve povodja Kokre – Osnovni opis razmer. V: Celostno urejanje voda (zbornik), IV. svetovni dan voda, Brdo pri Kranju, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana 1997, str. 3-8.

Harremoës, P.: Water: A Precondition for Life. V: Leslie, J., ed.: Creating Wealth in Harmony with Environment. Lectures and other information from the 11th Convocation of the Council of Academies of Engineering and Technological Sciences, Royal Swedish Academy of Engineering Sciences (IVA), 1996.

International Agreements on Environment, Annex III, UNECE, 1997.

Karte ranljivosti podzemnih voda – razvoj metodologije v Sloveniji, GEOKO – strokovna dela. (Osebna komunikacija in sodelovanje na projektu NUP Kokra), Ljubljana 1997.

Krumpe, E. E., McCoy L.: Techniques for resolving conflict in natural resource management, V: Saunier, R.E., Meganck, R. A., eds.: Conservation of Biodiversity and the New Regional Planning, Organisation of American States & IUCN – The World Conservation Union, 1995, str. 67-74,

National Rivers Authority: South Western Region, Freshwater Tamar and tributaries catchment management plan-consultation report, 1995.

National Rivers Authority: South Western Region, Freshwater Tamar and tributaries catchment management plan-action plan, 1996.

Slocombe, D., S.: Integrating park and regional planning through an ecosystem approach. V: Saunier, R.E., Meganck, R. A., eds.: Conservation of Biodiversity and the New Regional Planning, Organisation of American States & IUCN – The World Conservation Union, 1995, str. 53-66

Vogt, K., A., et al.: Ecosystems – Balancing Science with Management, Springer-Verlag New York, Inc., 1996.

Metka SITAR

Načrtovanje prostora – podobe reda

Razmišljanja k drugačnemu razumevanju prostorskega in urbanističnega načrtovanja

1. Izhodišča

Prostorsko in urbanistično načrtovanje se danes nahaja v težavnem obdobju. Številni poskusi urejanja prostora, zbrani tudi v množici dokumentov o urejanju prostora, niso pripeljali do zelene slike pregledno urejenega urbanega sveta. Očitno je prostorski razvoj, zlasti v zadnjem desetletju, potekal drugače, kot je bilo načrtovano. Lahko bi rekli, da je imelo angažiranje planerjev in urbanistov do neke mere celo nasprotni učinek. Podoba urbanega sveta dojemamo kot neurejeno, slučajno, razpršeno. Pojavljajo se utemeljeni dvomi o možnosti aplikacije načrtovanih konceptov urejanja prostora v praksi. Obenem pa lahko zastavimo načelno vprašanje pravne vrednosti predpisov in zakonov o urejanju prostora nasploh.

Takšno stanje odseva današnji čas, prepreden s številnimi faktorji negotovosti. Ves družbeni razvoj in z njim prostorsko načrtovanje zahtevata temeljito prenovno mišljenje, ki bo prilagojeno novim razmeram. Svoje prispevajo tudi najnovejša spoznanja naravoslovnih ved; teorije kompleksnosti, kaosa, samoorganiziranosti procesov ipd. so orodja pri razlagi današnjega časa, ko vsa življenjska področja doživljajo

menjavo paradigme. Klasično znanost, ki je praviloma preučevala stanja, vedno bolj nadomešča znanost o procesih. Vse to vznemirja planerje in urbaniste, zlasti tiste, ki so navajeni načrtovanja prostorskega razvoja z determinističnim opredeljevanjem končnih podob. V veljavi je namreč še vedno takšno urejanje mest in naselij, ki je osredotočeno na namembnost zemljišča za različne urbane funkcije, vključujoč vizije o končnih podobah grajenih struktur v danes načeloma praznem prostoru.

Prostorsko in urbanistično načrtovanje je vedno javno delovanje, ki potegne za seboj raznovrstna razmišljanja o prostoru in času. V času preoblikovanja družbenih procesov je v splošnem odziv javnosti vedno bolj prisoten. Vznemirjenje povzroča zlasti načrtovanje gradbenih posegov na prostih zelenih površinah. Oglašajo se posamezni predstavniki kritične javnosti in različni strokovnjaki – planerji in urbanisti, pa tudi krajinski arhitekti, naravovarstveniki, ekologi in kmetijski strokovnjaki.

2. Načrtovanje podob

Razvoj urbanih struktur torej ni potekal popolnoma v skladu z načrtovanimi rešitvami, potrjenimi v številnih planskih dokumentih. Nanj so močno vplivali zlasti ekonomski interesi, neredko v obliki pritiskov na politične odločitve, ki ta razvoj pogojujejo. V razmerah tržnega gospodarstva zato ne smemo prezreti nevarnosti tovrstnih vplivov. Potrebno je zavestno pristopiti k drugačnemu razumevanju prostorskega načrtovanja v novonastalih razmerah, v katerih predstavlja ekonomski interes najpomembnejši impulz za odločitve. Ob tem si oglejmo še nekatere druge značilnosti načrtovanja, ki veljajo danes za posebej problematične:

Prostorska omejenost

Zazidalni načrti posameznih projektov v večini primerov segajo le

do mej lastnega zemljišča, kar pomeni, da niso vključeni v širše prostorske koncepte. To je zlasti pogosto v primerih, ko le-ti nastajajo zaradi močnih interesov investitorja za določeno lokacijo. Zavedati se moramo, da je pred načrtovanjem konkretnih projektov potrebno izoblikovati širšo vizijo urbanistične misli, ki ustreza celostnemu razvoju določenega kraja. Posebno pozornost je potrebno posvetiti gradbenim posegom v nepozidanem prostoru. Kadar le-ti niso dovolj strokovni utemeljeni, naletimo na odklonilen odziv javnosti.

Enotnost podobe

Duh moderne, ki danes po vsej pokrajini odslkava svoje podobe, se pri vmeščanju in oblikovanju novogradenj ni ravno pretirano oziral na posebnosti določenega kraja. S svojimi socialnimi cilji zagotavljanja enakovrednih življenjskih pogojev, vsem in povsod je v veliki meri prispeval, da urbane strukture v njihovi pojavnih obliki doživljamo kot podobne ali celo enake. Tudi veljavna prostorska in gradbena zakonodaja poudarja enotnost oblikovanja zunanje podobe kot estetsko kvaliteto, kar velja še posebej za vključevanje novogradenj v obstoječe gradbene strukture. Drugačne odgovore nudijo sodobne arhitekturne zasnove, ki iščejo dialog v različnem, kjer prav nasprotja ustvarjajo določeno napetost in s tem ohranjajo dinamiko podobe kraja.

Podobe periferije

Današnja urbana realnost je mestna regija, ki se vztrajno širi v zeleni obmestni prostor, v t.i. periferijo. V svojem prostorskem razvoju vključuje proste zelene površine kot elemente urbane krajine. Strukture starega mestnega jedra niso edine, ki zaslužijo pozornost spomeniške zaščite. V obmestnem prostoru tudi vsakodnevno, pogosto banalno in dolgočasno dobiva svojstveni pozitivni pomen. Zato je namesto presajanja mestnih podob in gradbenih oblik neznanega izvora

potrebno iskati primerne vizije za to novo estetsko realnost. Predvsem v tem smislu je treba periferijo dodobra spoznati in posamezne kraje v njihovi specifičnosti naprej oblikovno in funkcionalno razvijati – vse v skladu z idejo mesta, na katerega se navezujejo (tudi Koch, M., Gedanken verloren – Ort(n)ung statt Ordnung, ETH Zürich, 1993).

Internacionalni stil

Različni mediji danes omogočajo takojšnjo prezentacijo in prisotnost mednarodne arhitekture v širšem prostoru. Nastajajo novi pogoji za angažiranje znanih tujih imen, kar "... pomeni določeno kulturno angažiranje, ki prihrani potrebni konsenz glede primernosti rešitve in avtomatično zagotavlja določeno prednost pred konkurenco ..." (Koch, 1993, str. 92-93). Skeptični pa smo ob dejstvu, da realizacija "poimenske" arhitekture sicer razbija monotonost nekega kraja in mu v njegovi drugačnosti zagotavlja izstopanje iz urbanistične in arhitekturne anonimnosti. Vendar pa ponovitve teh vzorcev, ki običajno sledijo, rezultirajo v zbirki različnih arhitektur znanih imen, kar na določeni stopnji privede do uravnavanja na neki drugi ravni. Zdaj postane "... vsepovsod enako drugače ..." (Koch, 1993, str. 93).

Posledice vsesplošnih pojavov urbanističnega in graditeljskega nereda se kažejo tudi v nemoči tistih, ki se v ožjem ali širšem smislu ukvarjajo z načrtovanjem. Prostorskih problemov očitno ni mogoče več reševati na osnovi tradicionalnega razmišljanja. Znotraj stroke vlada zlasti občutna potreba po novih metodah in orodjih, ki bi omogočili razumevanje prostorskih pojavov na drugačni, širši osnovi.

3. Principi reda

Dejstvo je, da si življenja ne moremo predstavljati brez določene- ga reda in veljavnih pravil. Enako

velja tudi za načrtovanje, ki ustvarja vidno podobo življenjskega prostora. Vendar: "... Nobene iznajdbe človestva ne bi bilo, če bi vedno mislili in ukrepali po znanih tirih. Ne samo red, tudi nered moramo dopuščati ... brez reda ni nereda, brez gotovosti ni tveganja, brez stabilnosti ni sprememb. Kjer ni mogoče ničesar izgubiti, tudi ni mogoče preskočiti pregrad, ki nas omejujejo ... zavladata brezciljnost in zmeda ..." (Zibell, 1993, str. 112).

Pred definiranjem novih metod in orodij je potrebno razmisliti o tistih podobah reda, ki še vedno veljajo kot družbeno priznana merila za načrtovanje prostora. Na izbiro imamo dvoje: vztrajati pri obstoječih predstavah o redu, čeprav se družbene razmere vedno bolj odmikajo od pogojev, v katerih so te predstave nastale, ali izkoristiti izziv za nove ideje, preizkusiti torej nekaj, kar ni do konca domišljeno, dopustiti provizorično.

Ob tem se zastavljajo različna vprašanja. Katera stara pravila je potrebno upoštevati kljub bistvenim spremembam razmer? Kaj in koliko je potrebno prepustiti planerjem in urbanistom za njihovo delovanje in kakšen oblikovalski diktat je v demokraciji sploh še dopusten? Skratka: "...Koliko reda je potrebno, koliko urejanja mogoče – in obratno? ..." (Zibell, 1993, str. 115).

Kot nosilec principov reda v času družbene preobrazbe se nam sam od sebe ponuja kraj – konkretna lokacija za predvideni gradbeni poseg. Zunanja podoba tega kraja se kaže v gradbenih strukturah, ki s svojimi fasadami in strehami tvorijo stičišča med zunanjim in notranjim prostorom. Predstavljajo zunanjo lupino, ki odslikava podobo svojega časa.

Tudi naše predstave o "domu" so vezane na kontinuiteto zunanje lupine. Z vsesplošno mobilnostjo smo na nek način izgubili košček te podobe. Navezanost na en sam kraj počasi izginja; zamenjuje jo navezanost na več krajev. Govorimo o novopridobljeni svobodi, ki vključuje človeka s podobo "doma" v samem sebi, obenem pa nujno potrebuje kraje, kjer se človek lahko ustali, najde neko novo identiteto. Na razpolago imamo obilo možnosti – krajev, ki jih lahko odkrijemo, gojimo njihovo podobo in s tem ohranjamo v njihovi specifičnosti. Najdemo jih lahko v mestu, ki pa danes ne predstavlja več zaprte celote. S svojo rastjo v obmestne prostore tvori vedno nove kraje z lastnim značajem in nezamenljivo podobo. Paradoks predstavlja dejstvo, da so prav ti kraji le redko predmet zanimanja načrtovalcev prostora, saj jih mnogo bolj zaposlujejo problemi zavestno načrtovanih, a brezobličnih krajev, ki najbolj moteče zaznamujejo sliko poseljenega prostora (povzeto po Zibell, B.: Ordnung muss sein, aber anders!, ETH Zürich, 1993).

4. Podobe kraja

Mestni urbanistični načrt predstavlja idealni red, ki ustreza trenutnemu duhu časa, a mu že v istem trenutku uhaja iz rok. Kajti urbana struktura nekega mesta ima danes nešteto podob – interpretiramo jo lahko kot mestno aglomeracijo, mestno regijo, mestno krajino ali enostavno kot kolaž, v katerem se zamenjujejo različne podobe – širine in ožine, odprtosti in zaprtosti, reda in nereda. Mesto živi in se razvija iz teh nasprotij. Šele premoč na eni ali drugi strani lahko prekine to dinamično stanje. Lahko prevlada konzervatorstvo, ki daje prednost nespremenljivosti struktur, nastalih v preteklosti, ali pa prevladajo ideje o spremembi, preobrazbi, novotvornosti, ki vključujejo celo uničenje obstoječe substance.

Naloga urbanističnega načrtovanja je, poiskati ravnovesje med enim in drugim. Ugotavljamo, da je pomembno ohranjati obstoječe strukture, v proces njenega prostorskega razvoja pa je potrebno vključiti drugačen odnos do preobrazbe širše podobe. B. Hu-

ber vidi osnovno urbanistično nalogo v "usmerjanju kontinuiranih sprememb v razvoju mesta" (Huber, 1993, str. 100). Takemu razmišljanju ustrezajo "mehkejša" orodja, kot so npr. razvojni programi, razvojni koncepti, strukturni načrti ipd. Drugačnemu razmišljanju sledi tudi spremenjena kultura načrtovanja, v kateri odgovornost za razvoj mesta in regije ne prevzemajo samo posamezne osebe – kjer postane javni dialog njena bistvena vsebina (Koch, 1993, str. 89).

5. Orodja načrtovanja

Pojavlja se potreba po fleksibilnih in prilagodljivih orodjih, ki bodo sposobna spremljati dinamiko mestnega in regionalnega razvoja. Sledijo naj najnovejšim spoznanjem o osnovnem principu načrtovanja, ki naj v splošnem definira čim manj, v posameznih primerih pa natančno določa temeljno – tisto, kar je skupno vsem sestavnim delom neke celote. V skladu z današnjim tempom razvoja morajo upoštevati zlasti dva vidika (povzeto po Zibell, B., Die Ordnung der Unordnung oder: Die Unzugänglichkeit der Planungsinstrumente, ETH Zürich, 1993):

- enostavnost celotnega instrumentarija, ki naj bo diferenciran tako, da omogoča reševanje "po meri" posameznega problema na določenem kraju; javne zelene površine so njegov nepogrešljivi del,
- transparentnost celotnega postopka načrtovanja in odločanja, ki je pogoj za čim večjo podporo javnosti.

Prostorsko in urbanistično načrtovanje poteka v glavnem na ravni posameznih občin. Veljavna prostorska zakonodaja dokaj ohlapno določa metode in instrumente. To ustreza diferenciranemu sistemu načrtovanja, ki ga stroka oznanja za bodočnost, znotraj katerega je mogoče načrtovanje po meri posameznega kraja. Tako v zadnjem času zasledimo prizadevanja posameznih občin,

da vpeljejo nove planske dokumente za usmerjanje prostorskega razvoja, ki po eni strani upošteva kot osnovo obstoječe pogoje in možnosti širšega razvoja kraja, po drugi pa želi ohraniti specifično in kvaliteto njegove podobe.

Posebno pozornost je potrebno posvetiti pravočasnemu sodelovanju občinske uprave s potencialnimi investitorji. Samo tako se zmanjšuje razkorak med načrtovanimi predstavami urbanistov in ekonomskimi interesi, brez katerih ni prostorskega razvoja. Vedno pomembnejšo vlogo igra sposobnost dialoga in z njo vloga strokovnjaka (planerja, urbanista, krajinarja, arhitekta, sociologa) kot posrednika v procesu usklajevanja urejanja prostorskega razvoja.

6. Zaključek

Bolj kot neko novo podobo reda potrebujemo drugačno razumevanje in ravnanje z obstoječim redom nekega kraja. Pravila, ki določajo ta red, so specifična in veljajo le za ta določen kraj. Zato morajo biti že v osnovi tako fleksibilna, da omogočajo posamezne specifične postopke in uporabo orodij "po meri", v okviru globalno enovite podobe. Pomembnejše od iskanja novih pravil se zdi kultiviranje soočanja z izbranim krajem. Takšno razumevanje načrtovanja predstavlja priložnost za stroko, da podobe mestnih in t.i. nemestnih predelov pojmuje v prostoru kot popolnoma enakovredne.

Pogoj za novo razumevanje je politični interes in pripravljenost vseh udeležencev za sodelovanje v procesu načrtovanja prostorskega razvoja – ne samo strokovnjakov, temveč tudi institucij: civilne iniciative, upravnih uradov, projektantskih podjetij itd. Kulturo dialoga v procesu načrtovanja razumemo danes kot proces učenja, kar pomeni predvsem izmenjavo znanja, izkušenj in informacij.

Metka Sitar, dipl. inž. arh., Maribor.

Pojasnilo

Prispevek je nastal na osnovi še neobjavljenega gradiva za doktorsko disertacijo z delovnim naslovom Zersiedelung im Raum – Möglichkeiten und Grenzen der Zersiedelungsprozesse, Institut für Städtebau, Umweltgestaltung und Denkmalpflege, TU Graz, 1997.

Tematska obdelava prispevka pa sledi publikacijam in razmišljanjem avtorjev, s katerimi se je avtorica srečala v času študijskega bivanja marca 1997 na Institut für Orts-, Regional- und Landesplanung (ORL), ETH Zürich.

Mojca ŠAŠEK DIVJAK

Razvoj mest in drugih naselij po načelih Habitata II

Svetovni dan mest in ostalih naselij Habitat, ki je bil letos 6. oktobra, je pomenil priložnost, da se spomnimo obvez, ki smo

Viri in literatura

Huber, B., Zibell, B., ed.: Stadt – Bau – Ordnung, ORL-Schriften 44/1993, Zürich.
 Buchmüller, L., Fingerhuth, C., Huber, B.: Management der postmodernen Stadt, ORL-Bericht 85/1993, Zürich.
 Meyrat-Schlee, Ellen, Mobil sind die anderen, ORL-Bericht 87/1993, Zürich.
 Rossi, A.: Der wirtschaftliche Strukturwandel und die Regionen, ORL-Bericht 93/1995, Zürich.
 Scholl, B.: Aktionsplanung, ORL-Bericht 98/1995, Zürich.
 Zibell, B.: Chaos als Ordnungsprinzip im Städtebau, ORL-Bericht 99/1996, Zürich.

jih sprejeli pred dobrim letom dni v Carigradu, in pospešimo aktivnosti, vezane na njihovo izvajanje.

Druga svetovna konferenca OZN o mestih in drugih naseljih Habitat II

Na konferenci **Habitat II**, ki je bila **junija 1996 v Carigradu**, je sodelovalo 185 držav. Vzporedno z glavno konferenco je potekal "The City Summit", svetovni zbor mest in lokalnih samouprav in tudi konferenca nevladnih organizacij "Habitat II NGO Forum 96". Organizirali so še številne druge dogodke: avdiovizualni forum, razstave, tematske okrogle mize in partnerski forum županov mest, lokalnih skupnosti, ne-

vladnih organizacij, strokovnjakov, podjetij javnega in privatnega sektorja itd.

